

KANSAINVÄLINEN PAOLO SARPI -KONFERENSSI VENETSIASSA 17. - 19. LOKAKUUTA 2002

KANSAINVÄLINEN PAOLO SARPI – KONFERENSSI VENETSIASSA 17. – 19. LOKAKUUTA 2002

Kun Venetsian ja Rooman kuurian välit huononivat välirikon partaalle vuonna 1605, tasavallan johtavat patriisit tarvitsivat pätevän lainopillisen neuvonantajan. Seuraavan vuoden alussa virkaan palkattiin **Paolo Sarpi**, Padovan yliopistossa tohtoroitunut teologi, eräs serviittien sääntökunnan johtavista voimista, joka oli filosofi, tiedemies ja useiden tärkeiden poliitikkojen läheinen ystävä.

Keväällä 1606 paavi julisti Venetsian senaatin kirkonkiroukseen ja koko tasavallan alueen interdiktin alaiseksi. Sarpi nousi tasavallan äänitorveksi ja kirjoitti vuoden kestäneen kriisin aikana suuren määrän neuvonantoja, joita luettiin kaikissa Euroopan merkittävimmissä hoveissa.

Sarpi jatkoi neuvonantajana kuolemaansa (1623) asti. Hänen lukuisien kirjoitustensa joukosta kuuluisin on Trenton kirkolliskokouksen historia, mutta hän kirjoitti myös mm. interdiktin ja inkvisition historiat, filosofisia mietelmiä ja vielä satoja kirjeitä, joiden vastaanottajien joukossa oli useita gallikaanisia ja protestanttisia oppineita. Virassaan Sarpi kirjoitti yli tuhat vaihtelevan pituista neuvonantoa Venetsian senaatille. Valtaosa Sarpin tuotannosta on julkaistu ja professori Corrado Pinin johtama toimituskunta käy parhaillaan läpi vielä julkaisemattomia neuvonantoja.

Sarpi sai kiitosta merkittävilta ihmisiltä jo eläessään. Henrik IV:n ja Jaakko I:n hoveissa ihailtiin Sarpin johtamaa puolustustaistelua paavia vastaan, ja kuuluisa filologi Isaac Casaubon halusi matkustaa Venetsiaan vain tavatakseen Sarpin, "*illum virum maximum*". Fabrizio d'Acquapendente, lääketieteen asiantuntija, kiitti Sarpia silmän anatomiaan liittyneistä tutkimuksista. Galileo Galilei puolestaan ylisti Sarpin matemaattisia lahjoja ja tunnusti saaneensa tältä apua kaukoputken valmistamisessa.

Tämän vuoden elokuussa tuli kuluneeksi 450 vuotta Paolo Sarpin syntymästä. Merkkivuosi näkyi monin tavoin: 21. helmikuuta Corrado Pin esitteli *Ateneo Venetolle* ensimmäisen osan toimittamastaan editiosta *Paolo Sarpi, Consulti (1606-1609)*; toukokuussa järjestettiin esitelmäsarja Sarpista, ja lopulta, 17. – 19. lokakuuta kansainvälinen konferenssi, jossa kolmen päivän aikana kuultiin 21 esitelmää tästä monipuolisesta henkilöstä. Konferenssin järjestäjinä toimivat *Ateneo Veneto* ja Veneton maakunta, yhteistyökumppaneinaan *Centro di Studi dell'Ordine dei Servi di*

Maria di Bologna sekä *Istituto Italiano per gli Studi Filosofici di Napoli*.

Huomiota saivat myös merkittävimmät Sarpi-tutkijat: 16. lokakuuta, juuri ennen Sarpi-konferenssia, Venetsian yliopiston historian laitos järjesti San Vidalin kirkossa yksipäiväisen tilaisuuden, jossa kuultiin seitsemän puheenvuoroa historioitsija Gaetano Cozzista (1922-2001). Hänet muistetaan lukuisista teoksista ja artikkeleista, jotka käsittelevät Paolo Sarpia ja saman aikakauden juridisia, uskonnollisia ja poliittisia kysymyksiä.

Sarpi-tutkimuksella on pitkä historia. Ensimmäisen elämäkerran kirjoitti Sarpin läheisin ystävä ja avustaja Fulgenzio Micanzio. Pitkälti Micanzion teokseen pohjautuu myös Francesco Griselinin 1760 julkaisema biografinen teos. 1800-luvulla eri tutkijat toimittivat ja julkaisivat Sarpin kirjoituksia, mutta yleensä pienissä erissä. Kokoelmat jäivät siksi varsin hajanaiseksi. 1920-luvulta alkaen M.D. Busnelli ja Giovanni Gambarin editoivat kaikki merkittävimmät Sarpin kirjoitukset, mutta suuri joukko kirjeitä ja valtaosa senaatille osoitetuista neuvonannoista jäi edelleen julkaisematta. Busnellin ja Gambarinin editioissa ei myöskään ole minkäänlaisia johdantoja ja myös selitysosat ovat hyvin niukkoja. Tilanne muuttui vasta kun Gaetano Cozzi toimitti yhdessä vaimonsa Luisan kanssa toistaiseksi parhaan edition Sarpin kootuista teoksista.

Ennen Cozzia esimerkiksi Luigi Salvatorelli ja Federico Chabod kunnostautuivat Sarpi-tutkijoina. Heidän kirjoituksiaan leimaa kuitenkin tietty yksipuolisuus: ensin mainitulle Sarpi oli vain uskonnollinen henkilö, jälkimmäiselle vain poliitikko. Romano Amerio puolestaan keskittyi Sarpin filosofisiin kirjoituksiin. Cozzi poikkesi heistä sikäli, että hän tutki Sarpia monipuolisesti. Hänen kirjoituksensa ovat osoitus laajasta Venetsian tasavallan historian tuntemuksesta: Sarpi sai sijansa laajassa kontekstissa, minkä vuoksi juuri Cozzi on kyennyt valaisemaan Sarpia perusteellisemmin kuin muut.

Keskeinen teema on ollut Sarpin suhde uskontoon. Tulkinnat vaihtelevat. Monet tutkijat ovat ajatelleen Sarpin uskovaiseksi - katolilaiseksi tai piiloprotestantiksi -, niin myös Cozzi, mutta hän on kiinnittänyt huomiota Sarpin uskonnollisuuden sisältämään skeptisyyteen. Myöhemmin Vittorio Frajese tarkasteli Sarpin skeptisyyttä pitäen tätä italialaisten vastineena Michel de Montaignelle. David Wootton meni niin pitkälle, että julisti Sarpin ateistiksi.

Konferenssi alkoi italialaiseen tapaan myöhässä. Kaikki puhujat olivat tunteneet Cozzin henkilökohtaisesti ja puheenvuoroja leimasikin tietty nostalginen muistelu. Venetsian yliopiston dosentti Gino Benzoni puhui ystävästään ja tämän omistautumisesta Venetsialle. Fernand Braudel oli todennut eräässä Venetsiassa järjestetyssä konferenssissa: "Pitää rakastaa Venetsiaa ymmärtääkseen sitä, ja ymmärtää Venetsiaa rakastaakseen sitä." Nämä sanat kuvasivat Benzoniin mukaan hyvin Gaetano Cozzin ajatusmaailmaa. Hänellä oli oikeustieteellinen koulutus, mutta jo lopputyön aiheena oli ollut Paolo Sarpi. Siitä alkoi pitkä yhteinen taival, jonka Benzoni tiivisti näin: "Sarpi, siis Cozzi, Cozzi, siis Sarpi." Nimenomaan Sarpin aikakauden Venetsia oli se Venetsia, jota Cozzi rakasti. Ennen Cozzia Sarpi oli kuulunut Italian kirjallisuuden historiassa "pienten" joukkoon, mutta hänen työnsä ansiosta Sarpista tuli yksi "suurista".

Professori Giuseppe Galasso Napolin yliopistosta tarkasteli Cozzin asemaa italialaisessa historiankirjoituksessa toisen maailmansodan jälkeen. Tuolloin kansainvälistyminen ja strukturalismin kaltaiset uudet virtaukset muuttivat voimakkaasti historiantutkimusta. Yltävä polemiikki historismia vastaan ja toisaalta selvä vastakkainasettelu sekulaarin ja katolisen välillä leimasivat sitä aikakautta, jolloin Cozzi aloitteli uransa. Galasson mukaan Cozzi pyrki työssään aina konkreettisuuteen. Hän oli itsenäinen eikä kuulunut mihinkään tiettyyn uskonnolliseen tai poliittiseen koulukuntaan. Hänellä oli korkea käsitys historiasta ja sille hän myös pysyi uskollisena.

Claudio Povolo, Venetsian yliopiston historian laitoksen dosentti, puhui Cozzista oikeushistorioitsijana. Cozzi oli erityisen kiinnostunut esivallan (*potere*) ja tuomiovallan (*giurisdizione*) välisestä suhteesta, joka rinnastui yhteiskunnan (*società*) ja oikeuden (*diritto*) väliseen suhteeseen. 1500-luvun lopulla Venetsian oma lainsäädäntö ja sen käyttäminen korostivat tasavallan itsenäisyyttä. Vuonna 1606 alkanut interdiktin kriisi merkitsi Venetsian ja Rooman oikeusjärjestelmien yhteentörmäystä. Rooman kuuria vaati tiettyjen Venetsian lakien kumoamista, mutta venetsialaiset eivät antaneet periksi: lait eivät voi koskaan tulla ulkopuolelta.

Bolognan yliopistossa modernin historian professorina toimiva Paolo Prodi puhui Cozzista kirkkohistorioitsijana. Hän teki vertailuja Cozzin ja tätä ohjanneen Delio Cantimorin välillä ja piti Cozzia ennen kaikkea instituuttien historioitsijana. Uskontoon liittyvä näkökulma oli aina läsnä, vaikka tutkimuskohtena olisi ollut esimerkiksi Venetsian sisäpolitiikka. Claudio Povolon tavoin myös Prodi viittasi esivallan ja tuomiovallan välisen suhteen tärkeään merkitykseen Cozzin tuotannossa.

Cozzin ikätoveri Gianni Scarabello muisteli liikuttuneena ystäväänsä ja työtoveriaan. Hän puhui 1940- ja 1950-luvun Venetsiasta, elokuvien viehätystä, jatkuvista keskusteluista - joita ei enää käydä - ja ystävistään, kuten Cozzista ja Gino Benzonista. Scarabello nosti Cozzin pääteokseksi kirjan Nicolö Contarinista ja Venetsian patrisiaatista. Professori Gherardo Ortalli puhui puolestaan Cozzin yliopistourasta. Cozzi valmistui oikeustieteestä Padovassa vuonna 1949, mutta suuntautui pian historian tutkimiseen. Vuonna 1966 hänet nimitettiin historian ja poliittisten tieteiden ylimääräiseksi professoriksi Padovan yliopistoon. Kuusi vuotta myöhemmin hänestä tuli vastaperustetun *Istituto Studi Storicin* johtaja Venetsiassa.

Tilaisuuden viimeinen puhuja oli Corrado Pin, jonka nimi on tällä hetkellä kaikkien Sarpista kiinnostuneiden huulilla. Itse hän totesi heti aluksi, että Cozzia voidaan pitää suurimpana Sarpi-tutkijana. Esitelmän aiheena olikin "Gaetano Cozzin Sarpi". Pinin mukaan Cozzi tutki Sarpia niin laaja-alaisesti, että on mahdotonta puhua "hänen Sarpistaan" samassa merkityksessä kuin esimerkiksi Federico Chabodin "poliitikko-Sarpista".

Sellaiset Sarpin kanssa tekemisissä olleet henkilöt kuten Isaac Casaubon, Arnaud du Ferrier ja Galileo Galilei olivat (Cozzille) helposti ymmärrettävissä. Mutta Sarpi itse ei ollut. Niinpä Cozzi alkoi tutkia Sarpia näiden "helpompien" ihmisten kautta, ja rakensi oman Sarpin kuvansa näiden kanssakäymisten pohjalta. Sarpi oli sulkeutunut ja ylpeä, esimerkiksi Pin puhui "ylpeästä eristäytymisestä". Kaikissa inhimillisissä ja uskonnollisissa asennoitumisissaan Sarpi poikkesi muista. Hänen kirjoitustyylinä on kuivaa, kylmää ja demystifioivaa.

Casaubonilla, Contarinilla ja muilla vastaavilla henkilöillä oli aina vakaa yhteys jumalaan, mutta Sarpi oli jatkuvasti kriisissä.

Cozzin mukaan Sarpin ajattelussa on suuri annos relativismia ja skeptisismiä. Siinä missä Contarini oli ylpeä interdiktin voitosta, mutta katolisena kykenemätön menemään pitemmälle, Sarpi asetti tärkeimmäksi päämääräkseen paavi-instituution lakkauttamisen. Cozzi piti etupäässä Sarpin ansiona sitä, että Venetsia oli eurooppalaisen sivistys- ja kulttuurielämän keskus 1500- ja 1600-luvun taitteessa. Sarpissa vaikuttikin enemmän eurooppalainen kuin italialainen tai venetsialainen ulottuvuus. Eristäytyneisyys Venetsian sisällä korosti Sarpin monien ulkomaalaisten kontaktien merkitystä.

Munkki, filosofi, tiedemies

Paolo Sarpin elämä jakutuu selvästi interdiktiä edeltäneeseen ja interdiktistä alkaneeseen kauteen. Ensimmäinen jakso koostui etupäässä opinnoista ja tutkimustyöstä. Sarpi oli jo 12-vuotiaana liittynyt serviittien sääntökuntaan ja 1570-luvulta alkaen hän eteni nopeasti sääntökunnan hierarkiassa: ensin oman luostarinsa johtotehtäviin, sitten Veneton maakunnan prioriksi ja lopulta, vuonna 1585, hänestä tuli serviittien *procuratore generale*, jonka yläpuolella olikin enää vain *priore generale*. (Serviittien nykyinen *priore generale* lähetti muuten järjestäjien välityksellä terveisiä kaikille Sarpi-konferenssin osanottajille.)

Serviittien sääntökuntaan kuului myös isä Pacifico Maria Branchesi, joka puhui Sarpin interdiktiä edeltäneestä elämästä. Hän kertasi ne suhteellisen harvat tiedot, joita tältä kaudelta on säilynyt: 15-vuotiaana esitetyt julkiset opinnäyteteesit, lyhyt jakso Mantovan hovin teologina, siirtyminen kardinaali Carlo Borromeon avustajaksi Milanoon 1574, tohtoroituminen Padovan yliopistossa 1578, eteneminen serviittien hierarkiassa ja oleskelu Vatikaanissa 1585-1588. Vuonna 1589 Sarpi osallistui serviittien kokoukseen Bolognassa, missä hän jätti jälkeensä 21 sääntökuntaa uudistavaa dekreettiä. Branchesin mukaan tämä osoittaa Sarpin sitoutumista uskonnolliseen reformaatioon.

Sarpi syventyi säännöllisesti tutkimustyöhön. Teologian lisäksi hän tutki ja opetti luostarissaan filosofiaa. Jo 1570-luvulta alkaen Sarpi oli kirjoittanut muistiin filosofisia mietelmiä (*pensieri*), jotka käsittelevät mm. uskontoa, yhteiskuntaa ja fysiikkaa. Nämä eivät olleet julkisuuteen tarkoitettuja kirjoituksia, vaan henkilökohtaisia pohdintoja. Vittorio Frajese Rooman La Sapienza-yliopistosta esitteli Sarpin ajatuksia jumalasta ja ihmisen (tai oikeastaan sielun) kuolevaisuudesta. Hän perusti väitteensä nimenomaan edellä mainittuihin filosofisiin mietelmiin.

Kysymys sielun kuolemattomuudesta oli etenkin Pietro Pomponazzin jälkeen eräs aikakauden polttavimmista filosofisista ongelmista. Frajesen mukaan Sarpi ei uskonut sielun kuolemattomuuteen, vaan sielun ja ruumiin ykseyteen: kun ruumis kuolee, sielukin kuolee. Ihmisten kohtalona oli kuolevaisuus, kuten eläimilläkin. Tämä toteamus herätti ilmiselvää närkästystä joissakin läsnäolijoissa.

Boris Ulianich, kristinuskon historiaan perehtynyt professori Napolin yliopistosta ja jo ikänsäkin puolesta eräs konferenssin arvovaltaisimmista osallistujista, reagoi odotetulla tavalla Frajesen puheenvuoroon. Hän sanoi, että Sarpin filosofisia kirjoituksia täytyy lukea vasta sitten, kun on selvä käsitys tämän uskonnollisesta

ajattelusta. Tämä oli perustavaa laatua oleva metodologinen kysymys. Mitään systemaattista ei voida rakentaa jostakin, mikä ei jo itsessään ole systemaattista, ja Sarpin filosofiset ajatelmat eivät sitä ole. “*Pensieri sono solo pensieri!*” (“Ajatukset ovat vain ajatuksia!”), Ulianich toisti ääntään korottaen. Oli tärkeää erottaa Sarpin kaksi maailmaa: luonnollinen ja yliluonnollinen. Uskonnollisuuskin jakautuu kirkkoon (luonnollinen) ja hengellisyyteen (yliluonnollinen). Sarpi ajatteli ja kirjoitti näillä kahdella tasolla, eikä koskaan sekoittanut niitä toisiinsa.

Tämä tuo jälleen mieleen Pietro Pomponazzin kaltaisen henkilön, joka saattoi filosofina kirjoittaa *De immortalitate animae* –teoksen, mutta oli silti “siviilissä” kunnan katolilainen. Tämän teki mahdolliseksi se, että myös Rooman kuuriassa hyväksyttiin ajatus kahden totuuden olemassaolosta: oli toisaalta filosofinen ja toisaalta kirkon totuus. Filosofit saivat rakennella hurjiakin teorioita, kunhan tunnustivat, että lopullinen totuus oli katolisen kirkon hallussa.

Frajese ei noussut vastaamaan Ulianichin kritiikkiin, joka oli asettanut kyseenalaiseksi paitsi hänen esitelmänsä myös hänen 1994 ilmestyneen kirjansa *Sarpi scettico*. Ulianichin oma esitelmä käsitteli Paavalin kirjeitä Sarpin ajattelussa ja teoksissa. Hän korosti, että oli tärkeää ymmärtää oliko Sarpi lukenut Paavaliala pintapuolisesti vai syvällisesti. Eräässä kirjoituksessaan Sarpi toteaa, että jumalallista kirjoitusta on luettava kokonaisuutena eikä tilanteeseen sopivina osina. Lisäksi hän väitti ottaneensa kaiken kirjoittamansa pyhistä kirjoituksista. Tähän tukeutuen Ulianich huomautti, että ruhtinaiden maallisen vallan perustana Sarpin ajattelussa oli Paavalin Roomalaiskirjeen jae XIII. Ulianichin mukaan Sarpi oli reformaattori, joka korosti pyhien kirjoitusten ja armon merkitystä. Ilman armoa ei ole kirkkoa ja usko on koko kirkon perusta. Pelastus tulee yksin armosta.

Tiedekirjallisuuden kääntäjänä ja Galileo Galilein tutkijana kunnostautunut Libero Sosio esitteli tiedemies-Sarpin. Hän puhui Sarpin suhteista Fabrizio d’Acquapendenteen, Jacques Asselineauhun ja, ennen kaikkea, Galileo Galileihin. Vaikka Sarpi ei julkaissutkaan yhtään luonnontieteellistä teosta, hänen maineensa tunnettiin tiedemiesten parissa. On esitetty, että Sarpi olisi löytänyt verisuonten läpät ja tehnyt mahdollisesti muitakin verenkiertoon liittyviä keksintöjä ennen englantilaista William Harveyta, mutta Sosio piti näitä ajatuksia vain hypoteettisina. Sen sijaan hän piti Sarpin ja Galilein yhteistyötä tärkeänä modernin liikkeiden lakeja tutkivan fysiikan kannalta.

Sarpi oli myös hyvin kiinnostunut opetuksen ja kasvatuksen tilasta Padovan yliopistossa. Näistä teemoista puhuivat Piero del Negro ja Maurizio Sangalli. Jesuiitoilla oli tärkeä rooli opetuksen järjestämisessä, mutta heidän seminaareilleen alettiin luoda vähitellen rajoituksia. Sarpi, joka piti jesuiittoja “oman vuosisatansa ruttona”, valvoi heidän toimiaan. Hän halusi Padovan yliopiston täysin maallisen vallan hallintaan ja hänelle myös protestanttiset doktorandit olivat tervetulleita Padovaan. Sarpilla oli - Sangallin mukaan - modernilta tuntuva näkemys oppimisesta “sisäisenä prosessina”, kun taas jesuiitoille oppiminen oli ulkopuolelta tulevaa. Toisaalta kasvatusta merkitsi Sarpille jotakin, jonka avulla saattoi hallita: kasvatuksella voi herättää vaikutuksia ja pelkoja, jotka johtavat haluttuun suuntaan. Ihmisen täytyi saada kasvatusta voidakseen elää yhteiskunnassa. Hyve (*virtù*) ja velvollisuus (*dovere*) olivat oleellinen osa kasvatuksen päämääriä.

Historioitsija, poliitikko

Eräs odotetuimmista puhujista oli Cambridgen yliopiston professori Peter Burke. Hän esitelmöi Sarpista historioitsijana, ja muistutti esimerkiksi Edward Gibbonin pitäneen Sarpia Tacituksen, Liviuksen ja Guicciardinin kaltaisena klassikkona.

Burke toi keskusteluun jotakin hyvin angloamerikkalaista puhuessaan “lingvivistisestä käänteestä” (*svolta linguistica, linguistic turn*) humanistisissa tieteissä ja mainitessaan William J. Bouwsman, Eric Cochranen ja Hayden Whiten kaltaisia nimiä. Kahdelle ensin mainitulle Sarpi oli humanistinen historioitsija, mutta Burken itsensä mukaan Sarpin suhde humanismiin ei ollut aivan yksiselitteistä. Historiallinen totuus ei ollut Sarpille koskaan ilmeistä, vaan aina salattua tai kätkeyttä, *occulta*.

Burke viittasi *Istoria del Concilio Tridentinoon*, jossa Sarpi paljasti kirkolliskokouksen kulissien takana käytyjä juonitteluja ja “hallitsemisen uskonnon varjolla”. Hän luetteli Sarpin usein käyttämiä adjektiiveja: *occulto, clandestino, coperto*, kaikki salattuun ja kätkeytyyn viittaavia, sekä samojen sanojen substantiivi- ja verbimuotoja. Eräs tärkeä substantiivi oli *maschera*, naamio, jota Sarpi tunnusti olevansa pakotettu käyttämään.

Hayden Whitelta tulevan luokittelun mukaan, jossa historiankirjoitus jakautuu tragediaan, satiiriin ja komediaan, Sarpin kirjoittamaa Trenton kirkolliskokouksen historiaa voidaan lukea joko tragediana tai satiirina. Burke puuttui myös Sarpin kirjoitustyyliin, joka on usein tahallisen kylmää ja korutonta. Sarpi halusi toisaalta kätkeä omat ajatuksensa, toisaalta vaikuttaa muihin. Voidaankin puhua “antiretorisesta retoriikasta”.

Konferenssin nuorin esitelmöitsijä oli Filippo de Vivo, joka valmistelee väitöskirjaansa Cambridgessa juuri Peter Burken ohjauksessa. Hänen puheenvuoronsa käsitteli Sarpin ja informaation välisiä suhteita. Kun Venetsian interdikti alkoi keväällä 1606, senaatin ensimmäinen reaktio oli kieltää paavin kuuriasta lähetettyjen pamflettien julkaiseminen.

De Vivo puhui “puolustuksellisesta julkaisustrategiasta”. Valtio ei voi koskaan olla välinpitämätön informaation kulun suhteen. Sarpi toimi senaatin neuvonantajana ja törmäämmeikin jälleen “salailuun”, josta myös Burke oli puhunut. Eräessä myöhemmässä kirjoituksessaan Sarpi totesi, että “oikea tapa hallita alaisia on pitää heidät tietämättöminä valtion asioista”. Tämä *ragion di staton* mukainen ajatus on löydettävissä esimerkiksi sellaisten teoreetikkojen kuten Giovanni Boteron ja Ludovico Zuccolon kirjoituksista (molemmat ovat kirjoittaneet teoksen nimeltä *Della Ragion di stato*).

De Vivo puhui myös Sarpin kansainvälisistä suhteista: lukuisien kirjeenvaihtokumppaneiden lisäksi Sarpi sai tietoa Euroopan tapahtumista mm. saksalaisilta ja hollantilaisilta kauppiailta. Kuten de Vivo totesi, Sarpi tuli Rialton maailmasta (Rialton alue oli todellinen “informaatiokeskus” tuon ajan Venetsiassa), eikä siten ollutkaan mikään ihme, että juuri hänet nimitettiin senaatin neuvonantajaksi tammikuussa 1606.

Odotettu oli myös Corrado Pinin esitelmä, joka käsitteli Sarpia senaatin neuvonantajana. Puheenjohtajana toiminut Mario Infelise kiitti muiden tavoin Piniä suuresta työpanoksesta ja sanoi, että tämän

toimittama *Consulti*-editio on ollut viime vuosien tärkein työ Sarpi-tutkimuksessa.

Pin aloitti kuitenkin korostamalla Sarpin vuosina 1607-1608 kirjoittamien kirjeiden merkitystä: ne, "bellissime lettere", tiedottivat koko Eurooppaa Venetsian tilanteesta. Niiden ja muidenkin kirjoitustensa ansiosta Sarpi oli venetsialaisten päähenkilö kansainvälisellä tasolla, senaatille kirjoittamiensa neuvonantojen ansiosta puolestaan päähenkilö tasavallan rajojen sisäpuolella. Sarpi, frankofiili, ei halunnut verrata Venetsian senaattia esimerkiksi Pariisin senaattiin, joka hoiti ison kuningaskunnan asioita. Silti hän kirjoitti usein: "Ranskassa tehdään näin", "Espanjassa tehdään näin" jne., mutta "Venetsiassa ei tehdä näin". Tämä osoittaa jälleen kuinka hyvin Sarpi oli perillä siitä mitä hänen aikansa Euroopassa tapahtui.

Pin sanoi löytäneensä Sarpin neuvonannoista kritiikkiä Venetsian johtavaa luokkaa kohtaan. Hän piti neuvonantoja erittäin hyödyllisenä lähteenä Sarpin poliittisen ja uskonnollisen ajattelun tutkimisessa.

Claudio Povolo esitelmöi Sarpista yleisen oikeuden (*diritto comune*) ja venetsialaisen oikeuden (*diritto veneto*) välissä. Povolo, todettuaan "venetsialaisen oikeuden" olevan hieman hämärä käsite, viittasi Gaetano Cozziin, jonka mukaan interdikti oli nimenomaan venetsialaisen oikeuden voitto. Myös Povolo näki Sarpissa Venetsian johtavan luokan kriitikon: Sarpin käsitykset oikeudesta poikkesivat Venetsian patriisien käsityksistä. Venetsialainen oikeus oli yhtä kuin aristokraattinen tasavaltalaisuus. Povolon mukaan Sarpi viittasi kuitenkin usein yleisen oikeuden piiriin kuuluneiden lainoppineiden kirjoituksiin.

Sarpin jälkivaikutus

Venetsian yläluokan omastakuvasta Pariisissa Emmanuel Le Roy Ladurien ohjauksessa väitellyt Dorit Raines esitteli Sarpin Venetsian patriiseille jättämää perintöä. Aluksi Sarpin maine oli itsestään selvää ja hänen tekemisensä saivat runsaasti tilaa kronikoissa ja historioissa. 1700-luvulla ei sen sijaan enää korostettu Sarpia, vaan senaatti sai enemmän tilaa interdiktin toisena osapuolena. Kaikille kirjoituksille oli kuitenkin yhteistä keskittyminen interdiktiin tai Adrianmeren kysymykseen eikä esimerkiksi Micanzion Sarpi-elämäkertaa mainittu juuri koskaan. Raines viittasi Andrea Morosinin kirjoittaman Venetsian historian luotettavuuteen muistuttamalla, että toisin kuin monet myöhemmät kirjoittajat, Morosini tunsi hyvin Sarpin ja muut tärkeät aikalaiset.

Venetsian yliopiston historian laitoksen esimies, professori Mario Infelise puhui 1600- ja 1700- luvulla ilmestyneistä Sarpi-editioista. Levinneimmistä teoksesta, *Istoria del Concilio Tridentinosta*, ilmestyi kaikkiaan 64 italiantielistä, yli 40 latinankielistä, yli 20 ranskankielistä, noin 20 englanninkielistä ja kaksi saksankielistä laitosta. Espanjaksi uskonnollisesti arkaluonteista teosta ei käännetty.

Jo vuonna 1620, Sarpin vielä eläessä, julkaistiin ensimmäinen kokoelmateos. Seuraava ilmestyi kolmekymmentä vuotta myöhemmin. Infelise huomautti, että jokaisen uuden edition taustalla vaikuttivat poliittiset syyt. Sarpi oli ja pysyi kiistoja herättävänä henkilönä (mikä nähtiin po. konferenssissakin, kun Ulianichin "reformaattori-Sarpi" törmäsi yhteen Frajesen "skeptikko-Sarpin" kanssa). Toisaalta monien editioiden päivämäärät ja painopaikat olivat vääriä, jotta voitiin välttää teologien kontrolli. Se tosiasia, että Sforza

Pallavicinon katolista ja "oikeaoppista" vastinetta Sarpin *Istoria del Concilio Tridentinolle* ei 1600-luvun aikana käännetty muille kielille, kuvastaa hyvin Sarpin suurta mainetta. Infelise muistuttikin, että myös John Miltonin kaltaisella henkilöllä on viittauksia Sarpiin.

Antonella Barzazi aloitti siteeraamalla Corrado Pinin uutta *Consulti*-editiota ja totesi, että Pinin täytyi jo olla tottunut tulemaan "meidän kaikkien siteeraamaksi". Itse esitelmä käsitteli Sarpin merkitystä serviittien sääntökunnalle. Micanzio, joka seurasi Sarpia senaatin neuvonantajana, oli huomattavasti vähemmän poliittinen kuin hänen "mestarinsa". Tähän vaikutti myös muuttunut poliittinen ilmapiiri: Micanziolle ei annettu samanlaista roolia. Hänen neuvonannoistaan huomaa, että valtio kontrolloi tiukasti uskonnollisia sääntökuntia. Sarpilla oli monissa paikoissa huono maine ja esimerkiksi Bolognassa vainottiin erästä serviittiä, joka säilytti Sarpin muotokuvaa itsellään. Voikin sanoa, että Sarpi oli tietystä mielessä muodostunut ongelmaksi serviiteille. Tämä synnytti myös vastareaktioita Sarpin ihannoitua kohtaan sääntökunnan sisällä.

Koko konferenssin päätti Triesten yliopistossa professorina toimivan Giuseppe Trebbin yhteenveto Sarpiin liittyvästä tuoreimmasta tutkimuksesta. Lyhyesti sanottuna Trebbi keskittyi akseliin Cozzi-Ulianich-Wootton. Kaksi ensin mainittua ovat vaikuttaneet voimakkaasti Sarpi-tutkimuksen kehitykseen jo 1950-luvulta alkaen, David Wootton on puolestaan herättänyt keskustelua vuonna 1983 ilmestyneellä teoksellaan *Paolo Sarpi. Between Renaissance and Enlightenment*, joka nosti pöydälle niin sanotun "*Pensieri*-ongelman" (Frajese on toisaalta todennut *Sarpi scettico* -teoksessaan, että Woottonin teos on laiminlyöty italialaisessa Sarpi-tutkimuksessa).

Trebbi mainitsi myös Corrado Vivantin, jonka mukaan mm. Woottonin kannattama teoria Sarpin ateismista pitäisi hylätä. Valitettavasti sekä Vivanti että Wootton olivat estyneitä saapumaan paikan päälle. Lopuksi Trebbi palasi vielä Ulianichiin ja tämän korostamiin eri tasoihin Sarpin ajattelussa (luonnollinen/yliluonnollinen). Trebbi painotti, että Ulianich hyväksyi Sarpin skeptisyyden luonnollisella tasolla. Skeptisyys ei kuitenkaan ulottunut uskonnollisuuden hengellisempään, yliluonnolliseen puoleen.

Oli sinänsä mielenkiintoista, että Trebbi keskittyi etupäässä Sarpin uskonnollisuuteen ja *Pensierin* tulkintaan liittyviin ongelmiin. Olisihan Sarpista ollut moneksi, kuten esitelmien kirjokin jo osoittaa, mutta keskustelu on vuosisadasta toiseen kaikkein kiivainta uskontoon liittyvien kysymysten äärellä. Konferenssin parhaat hetket olivat epäilemättä Ulianichin metodologiaa käsitellyt vastine Frajesen esitelmälle ja toisaalta Burken ja Pinin odotetut puheenvuorot. En ole varma Dorit Rainesin kansallisuudesta, mutta ilmeisesti hän ja Burke olivat ainoat Italian ulkopuolelta tulleet puhujat. Konferenssin kansainvälisyys jäi siten melko vähäiseksi ja etenkin David Woottonin jääminen pois oli harmillista. Jokainen puhuja taisi lausua kiitoksensa Corrado Pinin *Consulti*-editiolla, myös Gino Benzoni: "Jos Gaetano Cozzi yhä eläisi, hän pitäisi Pinin edition aina käsiensä ulottuvilla".

* * *

**Jaska Kainulainen on yleisen historian jatko-
opiskelija Helsingin yliopistossa.**

ENNEN JANYT

Historian tietosanomat